

O'ZBEKISTONDA EKOTURISTIK RAYONLARNING TURIZMNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI

Teshabayeva Odina Nasriddinovna-

katta o'qituvchi, i.f.f.d, PhD, odina_0505@mail.ru,

Madaminov Nosirjon-

Iqtisodiyot fakulteti mehmonxona xo'jaligini tashkil etish va boshqarish yo'nalishi
talabasi, FarDU

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirishning mintaqaviy xususiyatlari, tabiiy va tarixiy resurslar salohiyati hamda hududiy ekoturistik imkoniyatlar chuqur tahlil qilinadi. Har bir ekoturistik rayonning o'ziga xos tabiiy sharoiti, tarixiy obidalari, landshaft tiplari va ekologik ob'ektlari mavjud bo'lib, ular turizmning barqaror shakllarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqolada ekoturistik marshrutlarni shakllantirishda geografik va arxeologik omillarni uyg'unlashtirish, ekstremal turizm imkoniyatlarini yo'lga qo'yish, zamonaviy transport va infratuzilma talablariga javob beruvchi yondashuvlar asosida tarmoqni rivojlantirish zarurligi asoslab berilgan. Shuningdek, har bir mintaqada mavjud resurslar asosida moslashtirilgan ekoturizm strategiyasini ishlab chiqishning dolzarbligi yoritilgan.

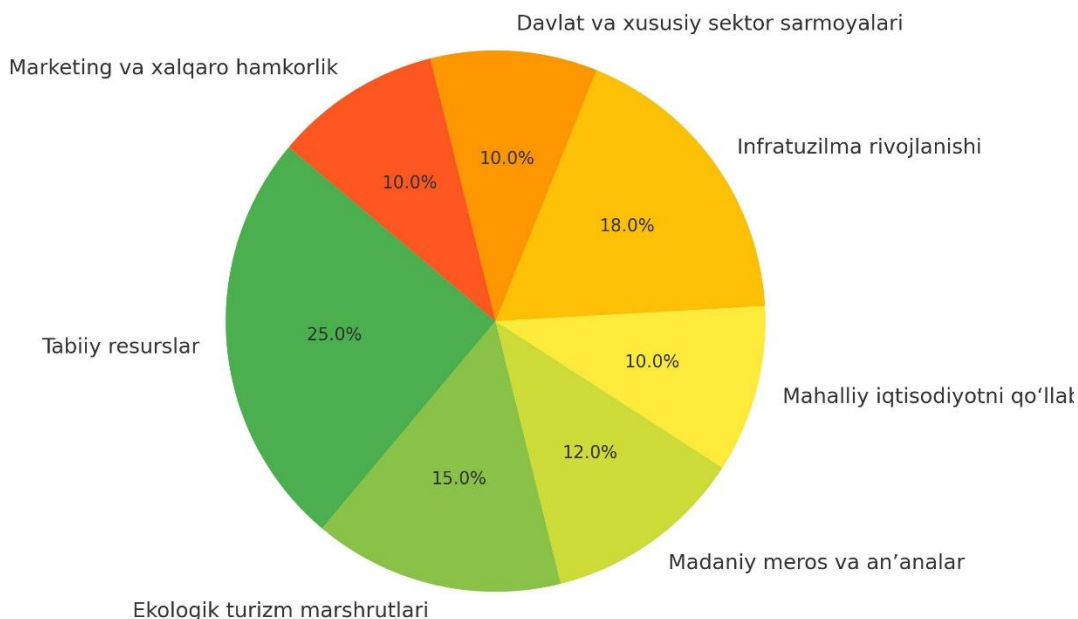
Kalit so'zlar: Turizm sohasi, raqobatbardoshlik, xizmatlar bozori, mehnat bandligi, xizmatlar sifati, turizm infratuzilmasi.

Kirish

O'zbekistondagi har bir rayon o'zining ekoturistik holati, imkoniyatlari, shart-sharoitlari va rivojlanish istiqbollari nuqtai nazaridan farq qiladi. Masalan, Ustyurt ekoturistik rayonini olib ko'rsak, u O'zbekistonning shimoliy-g'arbida, Qoraqalpog'iston hududida joylashgan katta plato bo'lib, umumiy maydoni 200 ming km² ni tashkil etadi. Bu hudud dunyoda eng katta va yagona 60-150 metrlik tik qoyali jarliklari bilan mashhur bo'lib, shuningdek, davolash xususiyatiga ega bo'lgan 1000 km uzunlikdagi tuzli Borsakelmas sho'rxo'xi mavjud. O'simlik dunyosi deyarli yo'q, o'sh tuzi va balchiqli tuz qatlamlari 16-27,5 metrga boradi. Ushbu hududda yangi qurilgan Qo'ng'iro't soda zavodi aynan shu xom ashyo hisobiga ishlaydi.

Neolit davridan qolgan "Ustyurt makoni" ham noyob hisoblanadi. Unda 60 ga yaqin qadimiy odamlar yashagan tabiiy ob'ektlar aniqlangan. Ushbu ob'ektlar orasida tarixiy va ekoturistik ahamiyatga ega bo'lgan "Tempa" makoni alohida ahamiyatga ega. Bu makonda Xorazm arxeologiya ekspeditsiyasi tomonidan mehnat va ov qurollari topilgan.

Ekoturistik rayonlarning turizmni rivojlantirish imkoniyatlari

1 – Diagramma. Ekoturistik rayonlarning turizmni rivojlantirish imkoniyatlarining taqsimlanishi¹¹.

Orol va Orolbo'yi ekoturistik rayoni ekologik inqirozli ekoturistik hudud bo'lgani uchun ham ekstremal ekoturistik ob'ekt bo'lib hisoblanadi. Ekoturistik marshrutlar bir paytning o'zida ham Orolning qurigan, ham uning ta'sirida bo'lgan Orol atrofi hududlarini qamrab oladi. Bunday hududlarda, bizning fikrimizcha ekoturlar nafaqat treking (piyoda) yoki tuya va otlarda, balki samolyot va vertolyotlar orqali ham amalga oshirilishi mumkin.

Amudaryo ekoturistik rayoni o'zining noyob tabiiy ob'ektlari bilan ajralib turadi. Amudaryoning o'zani yaqinidagi sohillardagi to'qayzorlardan iborat hudud ekoturizm uchun qiziqarli va noyob landshaft hisoblanadi. Quyi Amudaryoning o'ng sohilidagi to'qay landshaftida qushlar va hayvonlarni muhofaza qilish maqsadida Badayto'qay qoriqxonasi tashkil etilgan. Shuningdek, ornitofaunani saqlash uchun Xorazm buyurtmaxonasi faoliyat yuritadi. Bundan tashqari, Qizilqumning g'arbiy qismida, Amudaryoning o'ng qirg'og'ida, kembriy va kembriygacha davrdan qolgan burmalangan tog' jinslari ochilmalari mavjud bo'lib, ular 485 metr balandlikdagi Sulton Uvays tog'larida ekoturlarni uyushtirish imkonini beradi. Amudaryo rayonida O'zbekistonning qadimiy shaharlaridan biri bo'lgan Xorazm joylashgan va uning arxitekturaviy yodgorliklari tarixiy turizm markazlaridan biri sifatida ahamiyatga ega. Bu joylarda

¹¹ Buckley, R. (2009). Ecotourism: Principles and Practices. CABI Publishing.

ekoturlarni tarixiy turlar bilan kompleks tarzda olib borish tavsiya etiladi.

Nurota rayoni o'zining ajoyib tabiiy manzaralari va tarixiy arxitekturaviy yodgorliklari bilan turistlarni jalb etadi. 1975 yilda tashkil etilgan va maydoni 17,8 ming gektar bo'lgan Nurota tog' yong'oqzor-meva qoriqxonasida ekologik turizmni rivojlantirish uchun imkoniyatlar mavjud. Ushbu qoriqxona hududida "Ekosan" qoshidagi "Ekosantur" firmasi tomonidan ko'plab marshrutlar uyushtirilgan. Oqtog'ning janubiy yon bag'rida joylashgan shamol ta'sirida tebranib turuvchi bahaybat xarsang toshli "Sanjigumon", "Koriz qoldiqlar" kabi tabiat yodgorliklari ekoturizmning muhim ob'ektlaridan bo'lib hisoblanadi.

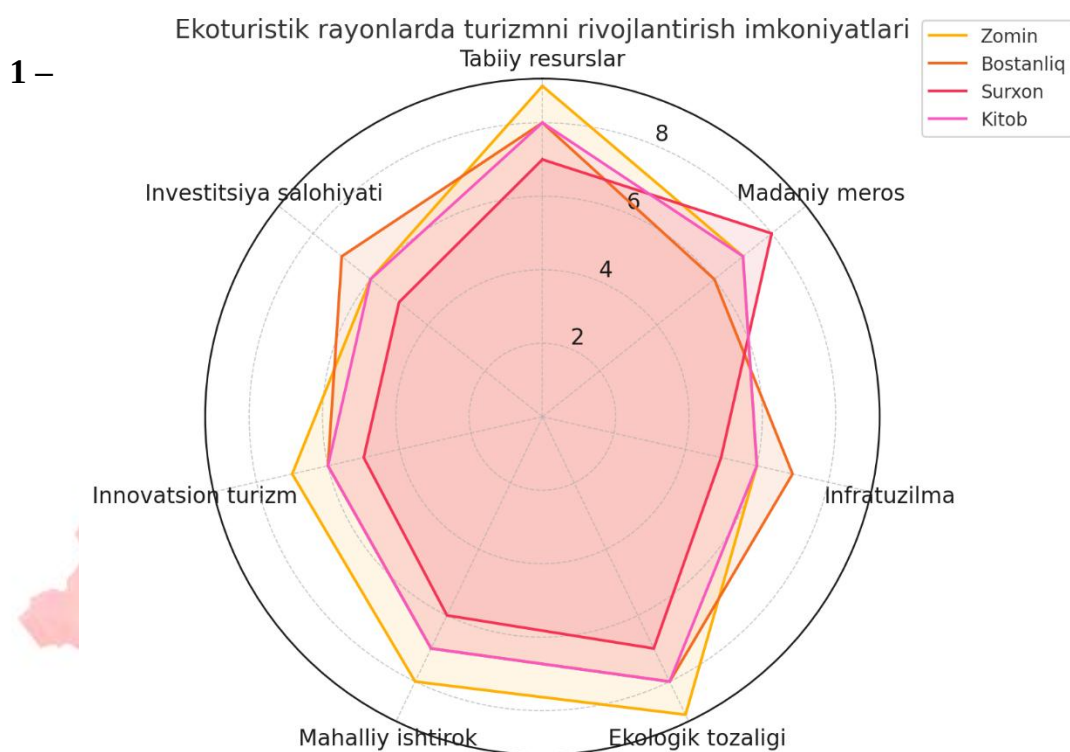
Ko'p asrlik ziyoratgoh "Chashma buloq" yaqinida "Chilistun" masjidi, madrasa, Abul Xasan Nuriy maqbarasi va qal'asi joylashgan. Qoratog' tizmasining janubiy yon bag'rida "Sarmish darasi"dagi qoyalarda avlodlarimizning hayoti va madaniyatini aks ettiruvchi lavhalar, rasmlar ishlangan.

Janubiy Nurota tizmasida uzunligi 110 metr, umumiy balandligi 1060 metr, maydoni esa 163 metrni tashkil etadigan "Maydon karst g'ori", Shimoliy Nurota 2 tizmasida esa uzunligi 130 metr, umumiy balandligi 1100 metr, maydoni 70 metr bo'lgan "Xonaihudo karst g'ori" speleoturizmni rivojlantirish uchun qulay joylardir. Ushbu g'orlar tabiiy landshaft va speleologik tadqiqotlar uchun alohida ahamiyatga ega. Bundan tashqari, XI asrda bunyod etilgan va XVIII asr boshlariga qadar faoliyat ko'rsatgan "Rabot Malik karvonsaroyi" ham sayyohlar uchun to'xtash joyi bo'lib, o'sha davrda savdogarlarning savdo qiladigan joyi sifatida xizmat qilgan. Bu tarixiy yodgorlik turizmni rivojlantirish va tarixiy madaniyatni o'rganish uchun muhim ahamiyatga ega. Rabot Malik yonida ming yillik tarixga ega bo'lgan madaniy yodgorligi-sardoba uchraydi. Er ichiga 12 m botirilgan sardobada butun yoz bo'yi muzdek va toza suv saqlangan.

Zarafshon ekoturistik rayoni Zarafshon daryosi sohillarida joylashgan to'qay landshaftlari bilan ajralib turadi. Ushbu hududdagi o'simlik va hayvonot dunyosini muhofaza qilish maqsadida Zarafshon qoriqxonasi tashkil etilgan. Buxoro viloyatining Shofirkon o'rmon xo'jaligi hududida joylashgan qum cho'l landshafti ham ekoturizm uchun qiziqarli bo'lib, undagi o'simliklar va hayvonlar, shuningdek, tarixiy yodgorliklar (masalan, Vardanza shahri xarobalari) davlat tomonidan qoriqlanadi. Shuningdek, "Vardanza qoriqxonasi", "Tōdakōl flora va faunasini boyitish buyurtmaxonasi", Qoravulbozor xo'jaligida joylashgan "Jayron-ekomarkazi", suv va botqoqqa moslashgan qushlarni ko'paytiruvchi "Dengizkōl buyurtmaxonasi" va Zarafshon tog' tizmasidagi Omong'oton va Amir Temur karst g'orlari ekoturizm uchun muhim joylardir. Boshqa diqqatga sazovor joylar orasida Zirabulok-Ziyovuddin tog' tizmasidagi ko'p qavatli "G'unjak g'ori" ham mavjud. Zarafshon ekoturistik rayoni Samarqand va Buxoro kabi qadimiy shaharlar bilan bog'liq bo'lib, bu hududda ekoturlarni tarixiy-diniy arxitektura

yodgorliklari bilan birgalikda tashkil etish mantiqiy bo'ladi. **(1 – Grafik).**

Ustyurt platosi, Orolbo'yi, Amudaryo sohili, Qizilqum, Nurota tog'lari va boshqa tabiiy-hududiy birliklar tarkibida joylashgan ekoturistik resurslar faqatgina tabiiy manzaralar emas, balki tarixiy va madaniy yodgorliklar bilan uyg'unlashgan holda turizmning kompleks rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Jumladan, Ustyurt platosidagi Borsakelmas sho'rxo'xi, qadimiy neolit yodgorliklari, Amudaryo vodiysidagi Badayto'qay qoriqxonasi, Nurota tizmalaridagi yong'oqzor-mevali hududlar, Sarmish darasidagi petrogliflar, "Chashma buloq" kompleksi va boshqa obyektlar nafaqat ekologik, balki estetik, madaniy va ilmiy qimmatga ham ega.

Grafik. Ekoturistik rayonlarning turizmni rivojlantirish imkoniyatlari¹².

Turkiston ekoturistik rayonida ekoturlarni alohida muhofaza etiladigan hududlarda uyushtirish samaraliroqdir, chunki bu rayonning tabiiy resurslari va ekosistemalari juda noyobdir. Turkiston tizmasining shimoliy yonbag'ridagi 1959 yilda tashkil etilgan, 1760-3500 m balandlikda joylashgan va umumiy maydoni 21735 gektar bo'lgan "Zomin davlat qoriqxona-si" mavjud. Shuningdek, 1978 yilda tashkil etilgan, maydoni 24110 gektar bo'lgan va tog'-archa ekosistemalarini tiklash va rekreatsiya maqsadlarida foydalanish uchun "Zomin milliy bog'i" tashkil etilgan. Qashqadaryo ekoturistik rayoni cho'l, dasht, tog' oldi va tog'li hududlardan iborat. Bu yerda yoz va bahor oylari davomida cho'l va

¹² Tursunov, D. M. (2020). Ekoturizm rivojlanishining hududiy xususiyatlari. *O'zbek Geografiya Jurnal*i, (2), 45–52. <https://doi.org/10.xxxxx/uzgeo.2020.02.045>

dasht hududlarda, yilning barcha fasllarida esa tog' oldi va tog'li hududlarda ekoturlarni uyushtirish mumkin. Qashqadaryo rayonida 1979 yilda tashkil etilgan, 3938 gektar maydonga ega bo'lgan MDH davlatlari ichida yagona "Kitob davlat geologiya qoriqxonasi" mavjud. Bundan tashqari, 1992 yilda tashkil etilgan "Muborak buyurtmaxonasi" va "Sechenköl buyurtmaxonasi" ham mavjud.

Surxondaryo ekoturistik rayonida, Ko'hitang tog'li hududida 1987 yilda tashkil etilgan, 53,7 ming gektar maydonga ega bo'lgan va 800 xil o'simlik, 290 ta qush va 20 dan ortiq hayvon turlarini muhofaza qilishga yo'naltirilgan "Surxondaryo davlat qoriqxonasi" mavjud. Surxondaryo rayoni o'ziga xos quruq subtropik iqlim mintaqasida joylashgan bo'lib, shu sababli yilning ko'p oylari davomida ekoturlar uyushtirish imkoni mavjud.

Xulosa

O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirish imkoniyatlari hududiy resurslarning tabiiy, tarixiy va madaniy xilma-xilligi bilan bevosita bog'liqdir. Har bir ekoturistik rayon — Ustyurt platosi, Orolbo'yi, Amudaryo vodiysi, Nurota tog'lari va boshqa hududlar — o'ziga xos ekologik holati, landshafti, tabiiy obidalar va madaniy merosi bilan alohida o'rganishni va moslashgan yondashuv asosida rivojlantirishni talab etadi.

Mazkur tahlillar shuni ko'rsatadiki, ekoturizm sohasi faqatgina sayyohlik faoliyati bilan cheklanmasdan, boshqa ko'plab tarmoqlar — transport, infratuzilma, ekologiya, sog'liqni saqlash, xavfsizlik va madaniyat sohalari bilan uzviy bog'liqdir. Shuning uchun ekoturizmni samarali tashkil etish va boshqarish uchun mintaqaviy resurslar, mavjud ekologik obyektlar, tarixiy meroslar va xizmat ko'rsatish infratuzilmasini integratsiyalashgan holda baholash zarur.

Ekoturistik marshrutlar va obyektlarning turli shakllarda (piyoda, tuyada, avtotransportda yoki havodan) taklif etilishi, tashrif buyuruvchilarga noyob estetik va madaniy tajriba taqdim etibgina qolmay, hududiy iqtisodiy faollikni ham oshiradi. Shu boisdan, har bir hududda mavjud tabiiy va tarixiy resurslar asosida ilmiy asoslangan, barqaror va innovatsion ekoturizm strategiyasini ishlab chiqish dolzarb masalalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

14. Mirziyoyev, Sh. M. (2022). O'zbekistonning yangi turizm strategiyasi: Raqobatbardosh turizmni shakllantirish yo'nalishlari. Toshkent: Prezident Farmonlari to'plami

15. O'zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi (2024). Raqamli turizm boshqaruvi: Yangi texnologiyalar va yondashuvlar. Toshkent

16. Uzbekistan Tourism Development Strategy (2024–2025). Comprehensive Plans for Tourism Development. Toshkent: Uzbekistan Tourism Committee

17. Тешабаева, О. Н. (2025). Туризм соҳасида тадбиркорликни ривожлантиришнинг иқтисодий механизми: глобал тенденциялар ва миллий тажриба. Modern educational system and innovative teaching solutions, 1(8), 199-204.

18. Nasridinovna, T. O. (2025). Global impact and recovery of the tourism business and increasing the competitiveness of the tourism industry in Uzbekistan. modern problems in education and their scientific solutions, 1(6), 125-131.

19. Nasridinovna, T. O. (2024). Methods of Assessing the Competitiveness of Entrepreneurial Activity in Tourism Enterprises. Gospodarka i Innowacje., 46, 590-594.

20. Nasridinovna, T., & Mirzabahrom, M. (2024). Innovative Reforms and Economic Strategies in the Development of Domestic Tourism in Uzbekistan. Procedia of Philosophical and Pedagogical Sciences, 3(4), 10-17.

21. Nasriddinovna, T. O. (2024). Prospects for the growth of tourism in Uzbekistan and the use of organizational and economic methods in the management of tourist complexes. International journal of artificial intelligence, 4(07), 98-103.

22. Nasridinovna, T. O. (2023). Factors affecting the management of competitiveness in tourism enterprises. Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research, 10(10), 159-163.

23. Насридиновна, Т. О. (2024). Пути формирования методов продажи туристических услуг при развитии туризма в Узбекистане. International journal of scientific researchers (IJSR) indexing, 4(1), 139-145.

24. Nasridinova, T. O. (2024). Developing employee management strategies in hotel management. American journal of business management, 2(5), 1-7.

25. Nasridinovna, T. O. (2025, April). The importance of effective marketing strategies in the development of tourism services. In conference of modern science & pedagogy (Vol. 1, No. 1, pp. 119-124).